

Milan Petričković²¹
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu

PRIVID GNOSEOLOŠKIH NEDOUMICA TEORIJE SOCIJALNOG RADA*

Apstrakt

Kao produkt epistemološke nerazvijenosti, često se u nauci socijalnog rada aktualizuju kao teorijske dileme – u svom prividu bespo-
trebno projektovane nedoumice i zabune, koje se putem trezvenijeg
gnoseološkog tumačenja mogu pojasniti i u kontekstu misaonog
realiteta istinitosti valjano pojmiti. Kao ilustracije iznete teze, u
ovom tekstu se navode npr. kvaziteorijske nedoumice oko samog
terminološkog obeležavanja i višeznačja pojma: teorija, zatim pri-
vid teorijske suprotstavljenosti savremenog i sazajnog iskustva iz
prošlosti, fiktivni sukob univerzalnosti i kulturnog specifičja socijal-
nog rada, projektovana teorijska nepomirljivost narodnog i naučnog
iskustva, kao i teorijska zabuna neraspoznavanja univerzalne prirode
istorijsko-civilizacijske delatnosti socijalnog rada.

Ključne reči: gnoseologija, prividne nedoumice, dileme, teorija soci-
jalnog rada, metodologija, epistemologija

UVOD

Potvrda naučne mladosti i izražene epistemološke nedorečenosti Teorije
socijalnog rada²² ogleda se (još uvek intenzivno) u izraženoj bremenitosti neraz-

21 E-mail: milan.petrickovic@fpm.bg.ac.rs

* Rad je deo naučno-istraživačkog projekta *Civilno društvo i religija*, koji finansira Ministar-
stvo za nauku i prosvetu Republike Srbije.

22 U cilju sprečavanja eventualnih nejasnoća podvlačim na ovom mestu da je u pitanju na-
ziv naučne discipline, koji se mora razlikovati od opšte shvaćenog pojma teorije. (Prim. aut.
M.P.)

rešenih sazajnih nedoumica, koje se tiču stožernih aspekata njenog predmetnog spektra. Za takve dileme je često karakteristična prividnost ili nepostojanje, s obzirom na to da se one konstruišu i povodom onih pitanja, koja bi, u skladu sa minimumom teorijskog iskustva i zrelosti, bila potpuno jasna i u smislu logične valjanosti van svake sumnje. Pošto Teorija socijalnog rada, očigledno, zasad ne poseduje takvu gnoseološku zrelost, uslov za njeno sticanje je sistematsko suočavanje upravo sa tim elementarnim „lažnim” nedoumicama i njihovim razobličavanjem, što su prvi pomaci u pravcu teorijske jasnoće i autentičnosti naučnog utemeljenja socijalnog rada.

Bitnost razmatranja ovih pitanja sadržana je u njihovom kauzalitetu sa temeljnim teorijsko-metodološkim segmentima nauke socijalnog rada, što znači da njihovo misaono doumljivanje i pojašnjavanje predstavlja siguran istraživački put prevazilaženja važnih sazajnih nejasnoća ove humanističke oblasti. Preciznije rečeno, objašnjenje tih navodnih teorijskih nedoumica kroz epistemološko rasvetljavanje njihovih nejasnoća i zabuna, tj. argumentovano pokazivanje njihovih potpunih jasnoća i dokazivih očiglednosti putem visprenijeg sudovanja, dijalektički je međuslovljeno sa bazičnim segmentima nauke socijalnog rada, počev od njene filozofske paradigme,²³ preko predmeta istraživanja, principa,²⁴ vrednosti, do saobraznih joj metoda. Teorijska višeslojnost i sazajna protivurečja, koja karakterišu ove bitne nepoznanice nauke socijalnog rada, dovoljan su razlog da u nastavku teksta one budu precizirane i, u polaznoj formi, kao pažnje vredna istraživačka građa, sagledane.

KVAZITERMINOLOŠKE DILEME IZMEĐU TEORIJE I TEORIJA SOCIJALNOG RADA, PRAKTIČNE PRIMENLJIVOSTI I PODELA TEORIJA

Jedno od polaznih prividnih dilema Teorije socijalnog rada kao naučne discipline tiče se samog preciziranja njenog naziva, tj. da li je logičnije govoriti o teoriji ili o teorijama socijalnog rada? Na prvi pogled, radi se o prostom stilističkom izboru između dve različite terminološke odrednice, pri čemu praktična upotreba obe ima svoju logičnu opravdanost. Naravno, lucidniji pristup ukazuje da to ne odgovara istini, iz prostog razloga što zagovornici ove nedoumice ne prave razliku između upotrebe termina teorija, kada on obeležava opšti misaono-sazajni proces (posmatranja, sudovanja, izvođenja zaključaka, otkrivanja skrivene suštine izučavanih fenomena, u našem primeru socijalnog

23 James Midgley, "Ideological roots of social development strategies", *Social Development Issues*, vol. 15, no. 1, pp. 1–13.

24 Tomislav Krgović, *Prilog istoriji socijalne politike i socijalnog rada u Srbiji*, Gerontološko društvo Srbije, Beograd, 2011, str. 75–76.

rada) i upotrebe istog ovog termina – teorija, kada on označava naziv naučne discipline. Dakle, isti termin teorija može da obeleži dva različita pojma: opštu epistemološku osnovu nauke socijalnog rada, kao i naziv posebne naučne discipline. Kada se radi o nazivu naučne discipline, poštovanje minimuma logičke valjanosti nalaže jedino ispravan naziv Teorija socijalnog rada, dok u okviru te jedne (kao humanističke discipline) pojmljene Teorije, po prirodi stvari, kao i u svim drugim srodnim disciplinama, postoje najrazličitije teorijske orijentacije i međusobno različiti pristupi.

U stvari, suština problema sastoji se u nerazvijenosti nauke (teorije i metodologije) socijalnog rada, pri čemu se teorija najčešće i najviše u akademskim krugovima shvata kao multidisciplinarna kompilacija srodnih nauka, bez sopstvene autentike i postojanja sistemski zasnovane i logične utemeljene epistemologije.²⁵ S tim u skladu, takva kvaziteorija ne poznaje izvornu filozofsku osnovu nauke socijalnog rada, koja počiva na razmatranju pitanja saznanja, bitka, metoda, vrednosti i morala, zahvaljujući kojima se jedino i može razumeti kompleksni fenomen ljudske humanizacije kao finalni cilj delatnosti socijalnog rada; umesto toga takva teorija se svodi na prostu operacionalnu primenu određenih pozajmljenih i, u praksi socijalnog rada, primenjenih metodičkih obrazaca. Odatle uglavnom i proizlazi dilema navodnog postojanja mnogih teorija, u stvari prurušenih i u Teoriju socijalnog rada mutiranih uglavnom psihološko-psihijatrijskih modela (rada sa delinkventima, narkomanima, alkoholičarima i sl.), ređe antropoloških, sistemsko-ekoloških ili socijalno-kulturoloških uticaja, čija pogrešna poistovećivanja sa filozofski zasnovanom teorijom su u najmanju ruku neozbiljna.

Te različite teorijske orijentacije (često na nivou prizemnih metodičkih uputstava) ni u kom slučaju se ne smeju lažno proglašavati za nekakve teorije, jer zarad naučne autonomije treba decidirano podvući postojanje (ili težnju ka postojanju) jedne autohtone discipline Teorije socijalnog rada, koja se još uvek nalazi u fazi polaznog epistemološkog preispitivanja i fundiranja.²⁶ Ilustracija tog preispitujućeg sazrevanja vidljiva je i u pokušaju pojedinih teoretičara da terminološku zabunu oko ove discipline razreše kroz predlog profilisanja drugačijeg naziva po kom bi opravdanje bilo da se umesto Teorije govori o Filozofiji socijalnog rada ili pak Humanistici istog. Iz ove ideje provejava svest o nužnosti prevazilaženja vulgarnog poistovećivanja sasvim izvesne kompleksne Teorije sa

25 Milan Petričković, „Epistemološka površnost savremene nauke socijalnog rada”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, vol. 1, br. 1, str. 386–399.

26 Aleksandar Halmi, „Postoji li doista mogućnost utemeljenja praktične teorije socijalnog rada?”, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, vol. 1, br. 7, str. 35.

marginalnim, krajnje pojednostavljenim (u odnosu na njenu predmetnu složenost) operacionalnim receptima za tehničku primenu u praksi.

Takvo teorijsko uprošćavanje zavređuje ovde pažnju, s obzirom na to da se praktična primenjivost teorijskih znanja često naivno proglašava jedinom merom valjanosti konkretnog teorijskog pristupa. Ako bi se teorijsko znanje pojednostavilo i svelo na tehničku primenljivost metoda i tehnika socijalnog rada, onda se postavlja pitanje o kojoj se to teoriji radi, da li je uopšte tu moguće govoriti o teoriji? Nije li apsurdno svesti filozofsko-epistemološku osnovu Teorije socijalnog rada na jedan segment bavljenja primenljivošću metoda i nihilistički zanemariti ostale teorijske segmente poput pitanja saznanja, preko vrednosti, do pitanja morala? Zapravo, to je nemoguće, jer čak i takva teorija, koja bi se ograničavala samo na praktično primenjivo znanje u formi metoda, morala bi da poseduje teorijski fundus koji nije jasno vidljiv, ali služi, pomaže, obogaćuje, jednom rečju indirektno se i latentno sadrži u primenjenim metodama u praksi.

Dakle, i praktično primenjeni sadržaj koji nipodaštava širu teorijsku osnovu i ima za cilj голу primenljivost, da bi opravdao kvalitet naučne metode socijalnog rada, mora da počiva na znanju (da ima svoju gnoseološku bazu), što je po prirodi stvari uvek praćeno vrednovanjem (aksiološkim sudovima)²⁷, kao i moralnim preispitivanjem efekata i posledica konkretne primenjivosti (što se reguliše u okviru etički zasnovane profesionalne svesti i savesti)²⁸, pri čemu je sva ta aktivnost direktno usmerena ka konkretnom čoveku koji bitiše i egzistira (kao pojedinac, pripadnik grupe ili zajednice), čime i zavređuje ontološko-antropološku pažnju. Očigledno je da čak i kada previđa ili zbog svoje teorijske skučenosti odbacuje kompleksnu filozofsko-logičku osnovu, Teorija socijalnog rada, koja kao jedini parametar valjanosti uzima praktičnu primenjivost, uprkos svojoj mehanicističko-pozitivističkoj ograničenosti, u stvari ne može da se oslobodi šire epistemološke baze, čiji razvoj je uslov ostvarenja minimuma naučne autonomije.

Kao direktan izdanak navedenog prividnog protivurečja o primenjivosti teorije socijalnog rada javlja se iskonstruisana navodna podela na „teorije za” i „teorije o” socijalnom radu. Teorije za socijalni rad, smatra Dejvid Hov (David Howe), jedan od zagovornika ove podele, „pomažu ljudima i njihovim situacijama” i „informišu praksu”, dok teorije „o” socijalnom radu „teže da nešto kažu o prirodi, nameni i karakteru samog socijalnog rada”, tj. odgovore na pitanje: „Šta je socijalni rad? Kakva je njegova priroda? Kakve su njegove svrhe? Za koga je

27 Milan Petričković, „Nauka socijalnog rada u apsurdnu vanaksiološkog vrednovanja”, *Socijalna misao, časopis za teoriju i kritiku socijalnih ideja i prakse*, vol. 64, br. 4, str. 9–30.

28 Milan Petričković, „Etika socijalnog rada, (epistemološki zameci filozofije morala)”, *Socijalna misao*, Beograd, 2011, str. 280–282.

socijalni rad? Kako to treba da izgleda? Kada se sprovodi?”²⁹ Bez dublje analize ovoga shvatanja, sasvim su uočljive teorijska nepreciznost i logička nedoslednost kao osnove epistemološke pogreške koju rađa izmišljena podela kroz pokušaj veštačkog cepanja homogenog tkiva teorije na njegovu teorijsku (misaonu) i praktičnu (operacionalnu – primenjenu) komponentu, iz čega se može zaključiti da postoje nekakve „teorijske” i „praktične” teorije, sa čim u skladu i treba shvatiti mišljenje teoretičara Evansa (Evans), koji govori o teorijama o praksi i teorijama za praksu socijalnog rada, ili Briara (Briar) i Milera (Miller), koji prave razliku između implicitnih i eksplicitnih teorija,³⁰ kao i mišljenje Sibiona (Sibeon), koji teoriju deli na formalnu i neformalnu.³¹

Ova, u nauci socijalnog rada raširena zabluda o nekakvoj kvaziteorijskoj podeli na teoriju o praksi i teoriju prakse postulira se kroz razlikovanje tri nivoa Teorija socijalnog rada, i to:

1. Materijalističku teoriju kao naučno i sazajnu osnovu koja počiva na izučavanju političkih i ekonomskih struktura društva i ciljeva društvenih institucija, posebno socijalnog rada i zaštite u okviru njih;
2. Stratešku teoriju i praktične teorije koje razvijaju metode intervencije i uvid kako socijalni radnici delaju ili kako bi to trebalo da čine;
3. Praktične ideologije i specifične prakse koje se bave ostvarivanjem svih iskustava i saznanja u praksi.³²

Ovakav pristup, podvlačim, ukorenjen u savremenoj nauci socijalnog rada, tipičan je primer pogubnog nepoznavanja najelementarnijih filozofsko-epistemoloških znanja, koje bi ovim teoretičarima više nego dragoceno poslužila (u ovom primeru) da naprave naučnu i logičnu razliku između, u najopštijem smislu, sagleđane, nauke socijalnog rada i njenog temeljnog segmenta koji se zove teorija.

Naime, svaka nauka, pa i nauka socijalnog rada – grubo podeljena, zaista počiva na teoriji i metodologiji, koje se ovde spontano, nespretno i nejasno anticipiraju. U tom smislu, Teorija socijalnog rada (shvaćena kao naučni fundus ili kao posebna disciplina Teorija socijalnog rada) nužno bi morala da u sebi objedini i te tzv. teorije „za” i teorije „o”, tj. ona uvek mora da počiva na teorijsko-filozofskoj osnovi sazdanj na pojmovno-kategorijalnom aparatu, predmetu, vrednostima i principima, što predstavlja polaznu paradigmu praktične meto-

29 Dejvid Hov (David Howe), *Uvod u teoriju socijalnog rada (An introduction to Social Work Theory)*, Naučno-istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku, FPN, Beograd, 1997, str. 231.

30 Dževad Termiz, *Teorija socijalnog rada*, Lukavac, „Graft”, 2001, str. 67.

31 Malkolm Pejn (Malcolm Payne), *Savremena teorija socijalnog rada (Modern Social Work Theory)*, drugo izdanje, Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci, 2001, str. 29.

32 Dejvid Hov, *Uvod u teoriju socijalnog rada*, op. cit., str. 29.

dološke primenljivosti tog znanja. U suprotnom, postavlja se pitanje smislenosti tih teorija koje su uže „specijalizovane” na teorijska ili praktična pitanja socijalnog rada, jer je ta teoriji okrenuta teorija u riziku da poprimi karakter besplodne spekulacije svrhovite samoj sebi; sa druge strane, ta praktična teorija u stvari bez filozofske osnove se i ne može smatrati teorijom,³³ ona je bliža instant teorijsko-metodičkim uputstvima za praksu socijalnog rada.

U tom smislu, uprkos ostajanju na nivou spontane intuitivnosti, bez jasne predstave o kompleksnoj epistemološkoj prirodi Teorije socijalnog rada, pristalica ove teorijske podele Dejvid Hov, ipak primećuje: „Sada je možda već postalo jasno da izgleda da teorija za socijalni rad podrazumeva teoriju o socijalnom radu”³⁴, jer samo „sa malo dogradnje teorije za socijalni rad mogu da postanu teorije o socijalnom radu”³⁵. Konfuznost ovog razmišljanja može se potreti preciziranjem da obe ove navodne teorije uvek jedna drugu podrazumevaju u dijalektičkom jedinstvu celine, preciznije rečeno one čine nedeljivi totalitet, zbog čega i ne može biti reči o nekakvim teorijskim dogradnjama i restauracijama licitatorskog karaktera, kojim bi se prevazilazile izmišljene granice između kvazi različito usmerenih teorija.

Nasuprot tome, istinska savremena i razumska nauka socijalnog rada mora da na totalitet čoveka i njegove društvenosti, kao kompleksni fenomen, odgovori totalitetom teorije i metodologije koji nadilazi iznete vulgarno-naivne postavke fragmentarnih cepanja sinergične esencije predmetnog totaliteta nedeljivosti.³⁶ Nepogrešivi put vodi, kao i u svim naukama koje su ovu varku nadrasle, preko drevno trasiranih i uzajamno povezanih puteljaka složenog lavirinta gnoseologije, onotologije, antropologije, aksiologije, etike, estetike i, naravno, metodologije kao jednog od mnogih segmenata na koji se (bolje reći njegov aspekt metodičnosti) sva misaono-delatna stremljenja nauke socijalnog rada, nažalost (iz nepoznavanja materije), još uvek svode. U tom kontekstu, minimum valjana filozofsko-epistemološka osnova nauke socijalnog rada olako će razobličiti apsurd stava o navodnim podelama teorije socijalnog rada na:

- Teorije o tome šta je socijalni rad,
- Teorije o tome kako obavljati socijalni rad,
- Teorije o klijentovom svetu.³⁷

33 John Rodger, „Discourse analysis and social relationships in social work”, *British Journal of Social Work*, vol. 21, no. 4, pp. 63–80.

34 Dejvid Hov, *Uvod u teoriju socijalnog rada*, op. cit., str. 231.

35 Ibidem, str. 232.

36 Brian Sheldon, „Theory and practice in social work: a re-examination of a tenuous relationship”, *British Journal of Social Work*, vol. 8, no. 7, pp. 1–22.

37 Dejvid Hov, *Uvod u teoriju socijalnog rada*, op. cit., str. 9.

Zapravo, Teorija je jedna u smislu naučne discipline, a u okviru nje postoje različiti pristupi, orijentacije i ideje.³⁸ Odatle nije teško zaključiti da teorije o tome šta je socijalni rad zapravo nisu teorije, već teorijski segmenti gnozeologije, ontologije ili aksiologije socijalnog rada; kao i to da teorije o tome kako obavljati socijalni rad u stvari su metodološki pristupi i viđenja, a teorije o klijentovom svetu otprilike predstavljaju sintezu ove dve teorije sa akcentovanjem prve.

FIKTIVNI SUKOB KULTURNE UNIVERZALNOSTI I KULTURNOG SPECIFIČJA SOCIJALNOG RADA

Uprkos sasvim jasno postojećoj i u humanističkim naukama opšteprihvaćenoj autentičnoj kulturološkoj dimenziji, koja na sebi svojstven način daje prepoznatljiv pečat konkretnoj Teoriji socijalnog rada, još uvek postoje nedoumice oko kulturnih divorciteta zasnovanih na logičnom apsurdnu njihovog beskompromisnog prihvatanja ili odbacivanja. Naime, sukob mišljenja nastaje povodom pitanja da li je moguće neku teorijsku orijentaciju socijalnog rada kao direktan izraz konkretnog kulturnog konteksta, uspešno primeniti u sasvim drugom, i u smislu kulturnih osobenosti, udaljenom i krajnje vrednosno suprotstavljenom civilizacijskom miljeu?

Zagovornici slepog prihvatanja širokog teorijskog spektra i njegove neograničene prodorne moći seljenja iz jedne u drugu kulturu, nihilistički se odnose prema strukturi bilo koje teorijske orijentacije socijalnog rada, koja, da bi opravdala elementarni nivo, u sebi nužno mora da sintetiše univerzalne i uže kulturne-lokalne (datom socijalnom kontekstu saobrazne) vrednosti. Favorizujući taj opšti, svuda prisutan i svuda važeći, teorijski kod primenjivosti, postoje poslenici socijalnog rada (od praktičara do ljudi od pera) koji smatraju da je stvar slobode izbora koja će teorija biti primenjena. Navodno, pošto se socijalni radnici u celom svetu bave uvek jednim te istim problemima, za uspešnost profesionalne prakse je dovoljno odabrati što „moderniju” teoriju koja (u odnosu npr. na naše uslove) dolazi sa (u svakom pogledu, pa i naučnom) razvijenijeg zapada, što naravno pruža garant njene uspešnosti. Štaviše, oni smatraju takvu teorijsku asimilaciju čvrstim dokazom praćenja svetskih naučnih tokova i praktičnim izrazom naše naučne saradnje sa globalnim dometima razvoja nauke socijalnog rada u svetu.

Zbunjuje ili zabrinjava da čak i pojedini univerzitetski profesori dozvoljavaju sebi dvoumljenje oko primene prave Teorije socijalnog rada između

38 Mark Philip, "Notes on the form of knowledge in social work", *Sociological review*, vol. 21. no. 1, pp. 83–111.

tzv. američke, kanadske, nemačke ili bilo koje druge. Sterilni pokušaji te vrste rezultiraju nesretnim prevodom neke od mnogih publikovanih (u naučnom smislu skromno prosečnih, još češće ispod svakog proseka) knjiga sa zapada, čije frazeološke paradigme bi trebalo na silu da se nakaleme i uguraju u naše, iznad svega specifične socijalno-kulturne uslove, zaboravljajući pri tom da je delatnost socijalnog rada samo jedan specifičan kulturni izdanak. Takvo teorijsko probiranje je, u stvari, istini za volju, bliže metodičkom traganju za efikasnim univerzalnim metodama i tehnikama, koje u formi medicinsko-kliničkih modela ne bi trebalo da poznaju nikakve limitirajuće granice dometa svoje primenljivosti u čitavom svetu, bez obzira na vreme, prostor, istorijske, socijalne, političke, jednom rečju kulturno-civilizacijske osobenosti.³⁹

Pristalice ovakvog kosmopolitizma u oblasti nauke socijalnog rada, u stvari robuju suštastvenim epistemološkim nedorečenostima njenog pojmavnog i predmetnog određenja, doživljavajući univerzalnu delatnost socijalnog rada prvenstveno kao rad sa pojedincem, iskazan u formi pružanja materijalne, save-todavne, zdravstvene i njima slične pomoći,⁴⁰ koje se u okviru institucionalnog socijalnog rada po istom klišeju odvija svuda u svetu, bez obzira na krajnju šare-nolikost kulturnih različitosti. Pri tom se odbacuje čovekov totalitet kroz nje-govo svođenje na problematičnog klijenta ili korisnika usluga socijalnog rada, koji je otrgnut iz višeslojnosti kulturnog konteksta kome pripada i koji se ad-ministrativno, putem šifrirane dijagnoze, smešta u institucionalne i vankulturne okvire.⁴¹

Naravno da je takav stav neprihvatljiv, s obzirom na to da kompleksnu prirodu socijalnog rada, kao i ekstremnu kontradiktornu čovekovu prirodu, možemo shvatiti jedino posmatrajući ih u kontekstu kulturnog identiteta koji obeležava njihovo obitavanje.⁴² Neraskidive dijalektičke spona između delatnosti socijalnog rada i kulture počivaju na istoj svrsishodnosti ova dva oblika ljudske prakse, s obzirom na njihovu zajedničku istorodnu težnju ka opšte-ljudskom oplemenjivanju, razvijanju, bogaćenju duha i usavršavanju. Zato so-cijalni rad i može da se prihvati kao uži, specifikovaniji segment kulture, koji se rađa i praktično iskazuje u prožetosti i iskustvenom međuuticaju sa ostalim

39 Sue Swartz, "Community and risk in social service work", *Journal of progressive Human Services*, vol. 6, no. 3, pp. 73–92.

40 Martin Rein and Sheldon White, "Knowledge for practice", *Social service review*, vol. 55, no 7, pp. 1–41.

41 Jennie Pilalis, "The integration of theory and practice", *British Journal of Social Work*, vol. 16, no. 6, pp. 79–96.

42 Ketii Anders, "Secularism, Religion and Multicultural Citizenship", *Politics and Religion*, vol III, no. 1/2009, pp. 157–160.

kulturnim činiocima (determinantama) poput: verovanja, predanja, običaja, vrednosti, morala i sl.⁴³ Kako se ove odrednice razlikuju od kulture do kulture, to i socijalni rad u konkretnom lokalitetu poprima specifičnost kulturne izvornosti, koja zahteva samo njoj saobrazan teorijski pristup.

Svaka kultura poseduje, u skladu sa svojom autentikom, sistem vrednosti i pravila ponašanja, kojima i Teorija socijalnog rada mora da odgovara kroz uspostavljen filozofski sistem aksioloških polazišta i principa, koji, da bi imali efekta u praksi, moraju da budu iskustveni produkt upravo te kulturne prakse. U suprotnom, teorija je u riziku neupotrebljivosti, koji raste proporcionalno povećanju kulturnih razlika i isključivosti kulturnih vrednosti. Tipičan primer ovog stanovišta je kulturna različitost između istočne i zapadne kulture čije polazne paradigme su vrlo često na granici krajnjeg antagonizma direktno odslikanog u opšteprihvaćenim društvenim idealima i filozofiji svakodnevnog življenja. Na jednoj strani, kulturni obrasci Dalekog istoka (globalno posmatrani) usmereni su ka porodičnoj odgovornosti još uvek sačuvanim tradicionalnim vrednostima, proisteklim iz drevne mitologije, narodnih predanja, običajnog koda, filozofije i religije, dok na drugoj, zapadnoj strani, primerenoj ka profitu i tržišnoj borbi usmerenoj, inače inferiornoj što se uticaja tradicije tiče, gde caruje koncept individualnih prava i liberalnih tržišnih igara bez granica. Direktna posledica tih kulturnih razilaženja je manje ili više izražena razlika i u odnosu prema porodici, porodičnim odnosima (odnosima između supružnika, roditelja i dece, njihovim uzajamnim pravima i dužnostima), socijalnoj ulozi šire porodice, roda i familije, u smislu zajedničkog zadovoljavanja potreba i solidarnosti, što u ovom kontekstu navodim kao primer, s obzirom na to da je porodica poprište prelamanja najrazličitijih socijalnih pojava i procesa kojima se u okviru obe kulture bave socijalni radnici u najrazličitijim egzistencijalnim sferama ljudskog bitisanja.⁴⁴

Imajući sve ovo u vidu, nije teško zaključiti da nema nikakve dileme oko izuzetno značajnog uticaja kulturne autentike na delatnost socijalnog rada koji, saobrazno kulturnim vrednostima u kojima se praktično ostvaruje, zahteva samo toj kulturi odgovarajuću teoriju, budući da su sve tri komponente, socijalni rad, njegova teorija i kultura kojoj pripadaju, samo različiti iskustveni fenomeni jednog te istog dijalektičkog jedinstva.⁴⁵

43 Robert Leighninger, "Systems theory", *Journal of Sociology and Social Welfare*, no. 5, pp. 446–466.

44 William Gordon, "Social work revolution or evolution", *Social work*, vol 28, no 3, pp. 181–185.

45 Gilbert Green, Carla Jensen and Dorothy Harper, "A constructivist perspective on clinical social work practice with ethnically diverse clients", *Social work*, vol. 41, no. 2, pp. 172–180.

PROJEKTOVANA TEORIJSKA NEPOMIRLJIVOST NARODNOG I NAUČNOG ISKUSTVA

Pripadnost konkretnoj teorijsko-filozofskoj orijentaciji presudno određuje stav teoretičara prema pitanju odnosa narodnog i naučnog iskustva, kome u nauci socijalnog rada ni izdaleka nije posvećena pažnja koju zavrđuje. U nauci socijalnog rada dominiraju usko ograničene teorijske orijentacije koje, gotovo u potpunosti, zaobilaze i ignorišu dragoceno narodno iskustvo čije razmatranje umnogome može obogatiti njene epistemološko-filozofske osnove i njihovu primenjivost u praksi.

Nasuprot tome, smatram da socijalni rad, kao u praksi svakodnevnog življenja iskazana delatnost, sazdana na najrazličitijim oblicima međuljudskog zajedništva i uzajamnosti, na putu ozbiljnijeg traganja, pokušaja i preispitivanja svog naučnog zasnivanja, nužno je sopstvenom prirodom uslovljena da uzme u razmatranje odnos narodnog i naučnog iskustva. Ako iskustvo shvatimo u najširem smislu, kao čovekovu delatnost „kojom život počinje da se prilagođava prirodnoj sredini, a završava time što prilagođava sredinu sebi i sopstvenom razvoju”⁴⁶, sami koreni prakse socijalnog rada, prepoznatljivi u istorijskoj zakonitosti, na delu kroz čitavu ljudsku istoriju ostvarene čovečnosti i međusobnog oslanjanja,⁴⁷ predstavljaju bogato izвориšte i praktičnu proveru ljudskog iskustva, i to onog (za ovaj pristup od presudnog značaja) koje se prvenstveno odnosi na moralne obrasce i humana načela čovekovog života u zajednici.

Svakodnevni život, prožet većitim neskladom između čovekovih potreba i realnih mogućnosti njihovog ostvarenja, uslovio je ljude da spoznaju i talože sopstveno iskustvo, čiji se značaj direktno odslikava u čovekovo egzistencijalnoj borbi širokog raspona, od golog preživljavanja i opstanka, do opšteg napretka i blagostanja. S tim u skladu i treba shvatiti smisao i, značaj iskustva, koje, dakle, leži u korenima svakodnevnog čovekovog bitisanja i naravno, korenima socijalnog rada kao njegovog specifičnog segmenta i oblika ostvarenja.⁴⁸ Pri tom je neophodno naglasiti da se najrazličitiji pokušaji definisanja socijalnog rada slažu u njegovom određenju kao delatnosti kojoj je cilj podsticaj opšteljudske dobrobiti i blagostanja, kao i da (slično tome) stvaranje iskustva nastaje u težnji ka svestranom blagostanju, kroz čovekovo prilagođavanje sredine njegovom sopstvenom razvoju, što direktno ukazuje na nedvosmislenu vezu iskustva i socijalnog rada.

46 Dušan Nedeljković, *Svet, čovek i čovečnost*, Naučno delo, Beograd, 1976, str. 25.

47 Yves Rastimir Mary Anthoan Nedeljković, *Socijalni rad*, Beograd, 1982, str. 6.

48 Bruce Thyer, "Social work theory and practice research: the approach of logical positivism", *Social Work and Social Sciences Review*, vol. 4, no. 1, pp. 5–26.

Sa čovekovim razvojem iskustvo tokom istorije postaje sve više *svesno*, što, ako se oslonimo na staroslovenski koren današnje reči *svest*,⁴⁹ u osnovi znači da se ono oplemenjuje čovekovim znanjem i životnom naukom,⁵⁰ pri čemu se kroz istoriju neprestano odvija proces diferenciranja spontanog iskustva „širokih narodnih masa od iskustva stečenog naučnim putem, zasnovanog na pažljivo osmotrenim materijalnim činjenicama, unapred predviđenog, planiranog, sprovedenog i proverenog njegovim ostvarenjem i njegovim posledicama”.⁵¹ U vezi s tim, neophodno je napomenuti da se ova dva iskustva – oba svesna, ali prvo narodno i spontano, drugo naučno i kritičko, uslovljavaju i međusobno dopunjuju, što se praktično potvrđuje kako u teorijsko-filozofskom tako i praktičnom obavljanju delatnosti socijalnog rada.

Dakle, sa jedne strane, svakodnevni život uslovljava čoveka da iznalazi obrasce polaznih stanovišta i načela sopstvenog opstanka i razvoja u zajednici sa drugima, što se vremenom konstituiše i kao narodno iskustvo, prenošeno predanjem s kolena na koleno, a, sa druge strane, umnožavanjem čovekovih znanja dolazi do diferenciranja, sistematizacije i klasifikacije u okviru različitih naučnih oblasti, gde će od polovine prošlog veka mesto dobiti i naučno konstituisanje socijalnog rada,⁵² koje se, po svemu sudeći, ne može zamisliti bez dijalektike uzajamnog prožimanja, stvaralačkog narodnog iskustva i (u odnosu na vreme njegovog nastanka) novijeg naučnog iskustva.

PERSPEKTIVE I ZNAČAJ DALJIH ISTRAŽIVANJA

U ovom tekstu izneto teorijsko polazište o prividnim dilemama nauke socijalnog rada predstavlja samo anticipativnu formu njihovog saznajnog aktualizovanja i razotkrivanja kroz potenciranje brojnih esencijalnih (a krajnje skromno ili gotovo nimalo istraženih) epistemoloških kontroverzi s njima u vezi. Teorijske nedorečenosti ove vrste, sazdate na istraživačkom prividu konstruisanja navodnih nejasnoća, oko krajnje realnih i očiglednih, a ograničenom gnoseološkom diskursu nauke socijalnog rada – nedostupnih istina latentne suštine ove specifične istorijsko-civilizacijske delatnosti, zavređuju u svakom pogledu misaoni napor, pošto njihovo otkrivanje i jasno razlaganje sobom nosi plodnu

49 Na staroslovenskom jeziku leksema *s(a)vjest* obeležava pojam *znanja, nauke*. Prim. aut. M.P.

50 Reč *svest* izvedena je iz grčkog glagola *syneidenai*, što znači „biti upućen ili umešan u, odnosno biti svestan nečega”. (Prim. aut. M.P.)

51 Dušan Nedeljković, *Svet, čovek i čovečnost*, op. cit., str. 26.

52 Alf Ronnby, „Praxiology in social work”, *International Social Work*, vol. 35, no. 3, pp. 317–326.

podlogu za razmatranje mnogih drugih, s njima u vezi, postojećih saznanjnih problema.

Tako npr. kvazidilema oko samog naziva discipline (teorija ili teorije socijalnog rada) nameće nužnost logičkog promišljanja – razabiranja više aspekata termina teorija, poput njegovog obeležavanja opšte epistemološke osnove nauke socijalnog rada, kao i naziva posebne naučne discipline u okviru koje postoje najrazličitije teorijske orijentacije i međusobno različiti pristupi. S tim u vezi nalazi se i, za humanistiku socijalnog rada, posebno značajno pitanje o favorizovanju primenjivosti teorije kao jedinog meri valjanosti te teorije koje umnogome simplifikuje, i na nivou gnoseološke ravni degradira ovu naučnu oblast. Takva filozofsko-metodološka nerazvijenost ishodi brojnim uprošćenim interpretacijama nekakvih, van logičkih zakona, ostvarenih teorijskih podela i sistematizacija koje se jedino dubljim apsolviranjem ovde začetim daju ubuduće prevladati.

Fiktivni sukob kulturne univerzalnosti i kulturnog specifičja socijalnog rada, koji kao nespretni saznanji izdanak pokušava da negira dijalektički princip jedinstva i borbe suprotnosti, zahteva u budućim istraživanjima višeslojnost tumačenja ove dimenzije delatnosti socijalnog rada, nužno u prvi plan fokusirajući njegove etno-antropološke, kulturološke, sistemsko-ekološke, predajne, etičke, kao i metodičke nivoe.

Detaljnije teorijske analize zahtevaju i ovde otvoreno pitanje projektovanja navodne saznanjno-iskustvene nepomirljivosti narodnog i naučnog iskustva, koje seže u same korenove opšte filozofske paradigme, predmeta istraživanja, načela, vrednosti i metoda nauke socijalnog rada. Samo saznanjno pomirenje, tj. uviđanje sinergične prirode oba ova iskustva, valjan je uslov teorijskog razabiranja delatnosti socijalnog rada u njegovom istorijsko-civilizacijskom totalitetu, koji zahteva njemu svojstven epistemološki beočug.

Dakle, ovde začete ideje o prividnim teorijsko-metodološkim dilemama nauke socijalnog rada, svojim epistemološkim kauzalitetom sa samim jezgrom njenog naučnog fundusa (pojmljenog u širokom rasponu od opšte filozofske paradigme do primenjenih metoda) pružaju vredno saznanjno polazište i inspirativni naboj potencijalnim budućim istraživanjima, u ovoj specifičnoj i iznad svega protivurečjima prožetoj oblasti dosezanja čovekovog humaniteta.

LITERATURA

Anders Ketii, „Secularism, Religion and Multicultural Citizenshhip”, *Politics and Religion*, vol. III, No. 1/2009, pp. 157–160.

Gordon William, „Social work revolution or evolution”, *Social work*, vol 28, no 3, pp. 181–185.

- Green Gilbert, Jensen Carla and Harper Dorothy, "A constructivist perspective on clinical social work practice with ethnically diverse clients", *Social work*, vol 41, no. 2, pp. 172–180.
- Halmi Aleksandar, „Postoji li doista mogućnost utemeljenja praktične teorije socijalnog rada?”, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, vol. 1, br. 7.
- Hov Dejvid, *Uvod u teoriju socijalnog rada (An introduction to Social Work Theory)*, Naučno-istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku, FPN, Beograd, 1997.
- Kočović Dragoslav, *Religijska učenja (socijalne vrednosti religijskih učenja)*, Beograd, 2010.
- Krgović Tomislav, *Prilog istoriji socijalne politike i socijalnog rada u Srbiji*, Gerontološko društvo Srbije, Beograd, 2011.
- Leighninger Robert, "Systems theory", *Journal of Sociology and Social Welfare*, no. 5, pp. 446–466.
- Midgley James, "Ideological roots of social development strategies", *Social Development Issues*, vol. 15, no. 1, pp. 1–13.
- Nedeljković Dušan, *Svet, čovek i čovečnost*, Naučno delo, Beograd, 1976.
- Nedeljković Yves Rastimir Mary Anthoan, *Socijalni rad*, Beograd, 1982.
- Payne Malcolm, *Savremena teorija socijalnog rada (Modern Social Work Theory)*, drugo izdanje, Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci, 2001.
- Petričković Milan, „Epistemološka površnost savremene nauke socijalnog rada”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, vol. 1, br. 1, str. 386–399.
- Petričković Milan, „Nauka socijalnog rada u apsurdu van-aksiološkog vrednovanja”, *Socijalna misao, časopis za teoriju i kritiku socijalnih ideja i prakse*, vol. 64. br. 4. str. 9–30.
- Petričković Milan, „Etika socijalnog rada (epistemološki zameci filozofije morala)“, *Socijalna misao*, Beograd, 2011.
- Philip Mark, "Notes on the form of knowledge in social work", *Sociological review*, vol. 21, no. 1, pp. 83–111.
- Pilalis Jennie, "The integration of theory and practice", *British Journal of Social Work*, vol. 16, no. 6, pp. 79–96.
- Rein Martin and White Sheldon, "Knowledge for practice", *Social service review*, vol. 55, no 1, pp. 1–41.
- Rodger John, "Discourse analysis and social relationships in social work", *British Journal of Social Work*, vol. 21, no. 4, pp. 63–80.
- Ronnby Alf, "Praxiology in social work", *International Social Work*, vol. 35, no. 3, pp. 317–326.
- Thyer Bruce, "Social work theory and practice research: the approach of logical positivism", *Social Work and Social Sciences Review*, vol. 4, no. 1, pp. 5–26.
- Termiz Dževad, *Teorija socijalnog rada*, Lukavac, „Grafit”, 2001.
- Sheldon Brian, "Theory and practice in social work: a re-examination of a tenuous relationship", *British Journal of Social Work*, vol. 8, no. 7, pp. 1–22.

Stamenković Dušan, „Mogućnosti i dometi socijalnog učenja pravoslavlja i pravoslavne crkve” (Capabilities and Ranges of Social Teaching of Orthodoxy and the Orthodox Church), *Politikologija religije*, vol. V, no. 1/2011, pp. 147–149.

Swartz Sue, ”Community and risk in social service work”, *Journal of progressive Human Services*, vol. 6, no. 3, pp. 73–92.

Zimmerman Jerome, ”Determinism, science and social work”, *Social Service Review*, no. 1, pp. 52–62.

Milan Petričković

The Illusion of Gnoseological Perplexity of the Social Work Theory

Abstract

As a product of epistemological underdevelopment, seemingly unnecessary doubts and perplexities are often brought to focus as theoretical dilemmas in the social work science. With the aid of a more sober gnoseological interpretation, these doubts and perplexities can be disambiguated, and in the context of contemplative reality, properly comprehended. As illustrations of this thesis, in this text are mentioned quasi-theoretical doubts about the terminological marking and multi-faceted meaning of the term *theory*, then the illusion of the theoretical juxtaposition of modern and mental past experience, fictive clash of universality and cultural specificity of social work, projected theoretical inability to reconcile folk and scientific experience, and the theoretical confusion of not recognizing the universal nature of the historical and civilization labor of social work.

Key words: gnoseology, seeming perplexities, dilemmas, social work theory, methodology, epistemology.